

STUDII DE ATELIER. CERCETAREA MINORITĂȚILOR NAȚIONALE DIN ROMÂNIA
WORKING PAPERS IN ROMANIAN MINORITY STUDIES
MŰHELYTANULMÁNYOK A ROMÁNIAI KISEBBSÉGEKRŐL

Nr. 33

Veress Ilka

**STRATEGIILE DE REPRODUCERE
CULTURALĂ ALE MINORITĂȚII
ARMENE DIN ROMÂNIA**

INSTITUTUL PENTRU
STUDIAREA PROBLEMELOR
MINORITĂȚILOR NAȚIONALE

Cluj-Napoca 2010

STUDII DE ATELIER. CERCETAREA MINORITĂȚILOR NAȚIONALE DIN ROMÂNIA
WORKING PAPERS IN ROMANIAN MINORITY STUDIES
MŰHELYTANULMÁNYOK A ROMÁNIAI KISEBBSÉGEKRŐL

■ Nr. 33:

Autor: Veress Ilka

Titlu: *Strategiile de reproducere culturală ale minorității armene din România*

■ Coordonator serie: Iulia Hossu, Horváth István

© INSTITUTUL PENTRU STUDIAREA PROBLEMELOR MINORITĂȚILOR NAȚIONALE
Cluj-Napoca, 2010
ISSN 1844 – 5489
www.ispmn.gov.ro

■ Traducere: Nastasă-Kovács Annamária

■ Concepție grafică, copertă: Könczey Elemér

■ Tehnoredactare: ROXER Grup - Colorama Cluj-Napoca

■ Tipar: www.colorama.ro

Opiniile exprimate în textul de față aparțin autorilor și ele nu reflectă
în mod obligatoriu punctul de vedere al ISPMN și al Guvernului României.

■ VERESS Ilka este sociolog și cercetător în cadrul Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale; deține un masterat în domeniul politicilor publice, obținut în cadrul Universității Babeș-Bolyai.

E-mail: veress.ilka@gmail.com

■ VERESS Ilka is a sociologist and researcher at The Romanian Institute for Research on National Minorities. She holds an MA in Public Politics from Babeș-Bolyai University.

E-mail: veress.ilka@gmail.com

Rezumat

■ Principalul obiectiv al studiului de față a fost surprinderea structurii interne a grupului etnic minoritar armean, care în pofida categorizării etnice nominale unitare este alcătuit din două blocuri compacte și mai multe subgrupe. Acestea formează un câmp intern pe care actorii se luptă pentru dreptul de reprezentare legitimă a minorității, ceea ce corespunde cu accesarea surselor necesare reproducerii culturale comunitare. Obiectivul concret a fost identificarea actorilor și descrierea discursului legitimității, surprinzând și cele mai importante toposuri care formează acest dicurs.

Abstract

■ The general objective of the present study has been to identify the internal structure of the ethnic group of Armenians which, in spite of their unitary ethnic status, are constituted by two compact blocks and by several subgroups. These subgroups create an internal field where the actors fight for the right to the legitimate representation of the minority, which coincides also with having the resources necessary for the community's cultural reproduction. The main objective has been to identify these actors and describe the discourse of legitimacy by presenting its the main topics as well.

Cuprins

STRATEGIILE DE REPRODUCERE CULTURALĂ ALE MINORITĂȚII ARMENE DIN ROMÂNIA

Comunitățile armenice din România	■	6
Istoria și sistemul instituțional al armenilor din România	■	8
Particularitățile metodologice ale cercetării	■	10
Minoritate națională sau grup etnic?	■	10
Discursul legitimității: actori, scene, toposuri	■	12
Creștinismul	■	12
Armenocidul	■	13
„Cultura și civilizația armeană”	■	14
Loialitatea față de statul gazdă	■	15
Concluzii	■	16
Bibliografie	■	18

STRATEGIILE DE REPRODUCERE CULTURALĂ ALE MINORITĂȚII ARMENE DIN ROMÂNIA

■ Aproximativ 10% din populația României aparține unei minorități naționale oficial recunoscute. Definirea noțiunii de „minoritate națională” nu doar că se află în mijlocul unor controverse venite dinspre sfera științelor sociale, ci formează și subiectul unor analize referitor la politicile publice în diversele domenii ale minorităților.¹ Autorii unui asemenea studiu, de pildă, acuză faptul – considerându-l o problemă presantă – că nu există o definiție unitară, care poate fi recunoscută și pusă în practică de către toată lumea (Chiriac-Ambrus-Vieru-Robotin-Szakáts 2005:14). În ceea ce privește diferențierea minorităților, sunt enumerate mai multe posibilități ce oferă în număr mare tipologii posibile și utilizabile de către puterea legislativă, precum și de alți actori din sfera politicilor (publice). Sunt puse pe tapet criteriile de clasificare precum existența ori inexistența țării-mame (minoritate națională versus grup etnic), numărul de minorități (minorități mai puțin numeroase și mari) ori perioada în care s-au așezat acestea pe un anumit teritoriu (minorități istorice versus imigranți). Un alt sistem de diviziune are la bază faptul că între minoritățile din România există deosebiri importante în ceea ce privește numărul acestora, particularitățile etnoculturale, precum și posibilitatea de-a putea fi mobilizate din punct de vedere politic (Horváth 1999:7). Studiul de față nu are ca scop punerea în ordine a acestor tipologii ori definirea unei tipologii unitare, însă față de cele enumerate până acum, prezintă un nou criteriu referitor la analiza funcționării eficiente a sistemului de apărare a drepturilor minorităților din România, respectiv un punct de vedere cu referire la diviziunea internă a minorității în cauză. Consider necesară introducerea acestui nou criteriu, deoarece – în general – reglementările etnopolitice gestionează într-un mod unitar grupurile etichetate într-un anumit fel, fără să fie cunoscută structura internă a grupului etnic respectiv. În cazul României, finanțările acordate minorităților naționale, din partea statului, cu scopul conservării culturii și tradițiilor acestora ar trebui să ajungă la grupurile țintă prin organizațiile reprezentative ale acestor minorități etnice. Evoluția finanțărilor alocate de la bugetul de stat între 1994 și 2008 a fost urmărită în studiul realizat de M. Mohácssek. Autoarea atrage atenția asupra faptului că numărul minorității și raportul finanțărilor anuale pe cap de locuitor sunt invers proporționale, așadar, într-o oarecare măsură sunt avantajate regiunile cu un număr mai mic de minorități (Mohácssek, 2009:12).

Având în vedere faptul că actorul principal real al procesului sus-menționat este doar organizația care se pune în poziția reprezentantului legitim al minorității respective și care gestionează aceste finanțări anuale din partea statului, neglijarea unei eventuale diviziuni interne a minorității va avea drept consecință scăderea eficienței politicilor publice. Datorită unor conflicte de interese existente din cauza repartizării interne (neglijate) a minorității respective, resursele nu ajung la toți membrii comunității țintă.

O astfel de abordare a problemei nu este deloc nouă. După schimbarea de regim, România a trebuit să se confrunte – printre altele – și cu naționalismul reactivat al minorităților ei naționale. O

1 Vezi: „Minorități în tranziție-2005” (Centrul de resurse pentru diversitatea etnoculturală), http://www.edrc.ro/docs/docs/minoritati_in_tranzitie.pdf.

serie de organizații ale diverselor minorități au fost înființate încă de la începutul anilor 1990. Studiul lui R. Guentcheva prezintă particularitățile procesului de reorganizare a bulgarilor din România. Autorul descrie practicile ce vizează reproducțiile culturale și cele de edificare a identității referitor la un grup cu granițe etnice slabe și confuze. Din punct de vedere cultural, minoritatea bulgară din România nici pe departe nu poate fi considerată un grup unitar. În ceea ce privește grupul etnic bulgar din sudul țării, acesta are rădăcini istorice, religie și grafie diferite față de cel din Banat de religie catolică, care utilizează scrisul latin și dialectul „paulin”, ceea ce diferă de limba literară bulgară. Însă, potrivit logicii sistemului de protecție al minorităților, doar o singură organizație bulgară este îndreptățită să dispună de sprijinul material destinat perpetuării propriei culturi. Uniunea Bulgarilor din Banat și Comunitatea Bulgarilor din România „Brastvo” sunt într-o permanentă competiție pentru dreptul de reprezentare politică a minorității bulgare în Consiliul Minorităților Naționale. În fond, problema constă în sugerarea următoarelor întrebări: „cine este adevăratul bulgar?” ori „cine reprezintă într-o măsură mai mare cultura bulgară autentică?”. Minoritatea bulgară din sud compară bulgarii din Banat – pe baza limbii și a tradițiilor acestora – mai mult cu croații și minoritatea macedoneană. Bulgarii din Banat apreciază însă aceste „calomnii” îndreptate împotriva lor, mai degrabă motive de mândrie: în fapt, consideră că pe o scară a civilizației dinspre est spre vest, grafia lor latină și religia catolică reprezintă semnul adaptabilității și al apropierii spre lumea modernă ce atrage – fără doar și poate – posibilități de acceptare și afirmare la un nivel mai înalt (Guentcheva, 2001: 52). În studiu, autorul demonstrează modul în care limba ca sursă a legitimității devine mijlocul pentru atingerea scopurilor politice. Una dintre concluziile importante ale acestui studiu este faptul că adâncirea conflictelor de interese interne și lupta continuă pentru putere sunt consecințele directe ale particularităților sistemului politic minoritar român (Guentcheva, 2001: 61).

Aș dori să menționez însă că analiza de față se referă în fapt la o problemă falsă din sfera politicilor publice. Problema este falsă, deoarece în pofida faptului că o astfel de disfuncție a logicii de funcționare a sistemului de protecție minoritar din România poate fi observată, în cazul în care grupul ce nu poate accesa fondurile acceptă acest lucru și se supune de bună voie hotărârilor (fiind de acord cu toate acestea în timp ce atât capitalul uman necesar, cât și sursele materiale îi stau la dispoziție pentru ieșirea din situația marginalizată), se pune întrebarea: cât de justificată este formularea acestei chestiuni ca o problemă a sferei politicilor publice? Mai mult decât atât, aș îndrăzni să afirm că niciunul dintre actori nu are ca scop „rezolvarea” problemei.

Așadar, cel mai important obiectiv al studiului de față ar fi surprinderea structurii interne a grupului etnic minoritar, care în pofida categorizării etnice nominale unitare este alcătuit din două blocuri compacte și mai multe subgrupe. Toate acestea formează un câmp intern pe care actorii se luptă pentru dreptul de reprezentare legitimă a minorității, ceea ce corespunde cu accesarea surselor necesare reproducerii culturale comunitare. La rândul meu voi interpreta reprezentarea legitimă ca exclusivismul reglementat din interior și aflat deasupra sistemului de criterii al apartenenței la o categorie etnică, precum și controlul discursului ce-l simbolizează. Astfel, obiectivul meu concret este identificarea actorilor și descrierea discursului legitimității, surprinzând și cele mai importante toposuri care formează acest discurs. În sfârșit, pe acest temei voi stabili subgrupele din câmpul intern al puterii cunoscute sub denumirea: „minoritatea armeană din România”.

Comunitățile armenice din România

■ În contextul internațional, minoritatea armeană din România este cunoscută în primul rând ca diasporă. Potrivit unei definiții general valabile, noțiunea de diasporă corespunde oricărui grup etnic dispersat, indiferent de motivele dispersării, mărimea și organizarea grupului ori perioada de răspândire (Safran, 1991 in Tololyan, 1996:36). Conform unei definiții mai complexe însă, diaspora presupune constelația unor factori multipli. În cazul armenilor, de-a lungul timpului au fost împlinite mare parte a următoarelor condiții:

1. Datorită impunerii de forță militară ori de natură birocratică, viața în țara-mamă a devenit imposibilă.
2. Din aceste motive, membrii grupului au fost dispersați în diverse teritorii.
3. Adesea, în țările gazdă cei noi-veniți nu sunt membri cu drepturi absolut egale ai societății.

4. În cazul primelor generații, în locul asimilării scopul este menținerea unei identități colective cu ajutorul accentuării unor diferențe culturale.

5. În ceea ce privește menținerea identității culturale colective pot fi însă întâmpinate probleme, iar scopul este remodelarea acestei identități prin asigurarea reală ori închipuită a continuității cu țara mamă.

6. Totodată, viața diasporei este caracterizată prin relațiile solide dintre grupurile dispersate, apărând și motivul „revenirii”, ceea ce poate semnifica o reală întoarcere în țara mamă, dar de multe ori constiue doar retorica acestui deziderat. În ceea ce privește menținerea identității în diasporă, și acest tip de retorică poate avea un rol deosebit.

Cu toate că nu mi-am propus să dezvolt în cadrul acestui studiu problematica autodefinirii ca diasporă ori comunitatea transnațională a armenilor (Toloyan 1996: 46), sunt de părere că majoritatea criteriilor mai sus-amintite sunt valabile.

Tabelul 1. Repartiția persoanelor de naționalitate armeană înregistrate în conformitate cu limba maternă

Total	Română	Maghiară	Armeană	Alte limbi
1780	976	52	694	32

Sursa: INS 2002

La recensământul din 2002 au fost înregistrate 1780 persoane de naționalitatea armeană, din care 976 utilizau ca limbă maternă româna, 694 armeană, 52 maghiară și 32 alte limbi. Evident, în cadrul datelor de recensământ apar doar persoanele în cazul cărora identitatea armeană este mai puternică decât celelalte legături etnice. Din experiențele anterioare reiese însă faptul că există multe persoane care își asumă legăturile/identitatea armeană la un anumit nivel, aceasta – în contextul înregistrărilor de recensământ ce interpretează identitățile etnice exclusiv sub formă categorială – este însă modificată de celelalte identități etnice. În timpul recensământului, majoritatea populației armenilor cu limba maternă maghiară (sau maghiarii cu legături etnice armenice asumate) s-a declarat nu doar având limba maternă, ci și naționalitatea maghiară. Practica unui recensământ pe categorii etnice exclusive impune decizia și în cazul persoanelor cu identități etnice exprimate mai degrabă prin diverse tipuri de „identități legate prin cratimă”²

Tabelul 2. Repartiția populației armenilor din România după apartenența confesională

Ortodocși	1213
Romano-catolici	73
Greco-catolici	23
Musulmani	41
Alții	383
Alții2	44

Sursa: INS 2002

Numărul celor ce-și asumă identitatea armeană la nivele diferite este dificil de stabilit chiar și în cunoștința apartenenței confesionale. Datele de recensământ nu oferă separat o categorie a religiei

2 Armenii din Transilvania, de pildă, se autodefinesc ca „armeni-maghiari”, dar în timpul cercetărilor mele am întâlnit și denumirea de „armeni-secui”.

apostolice armene, însă pe pagina web oficială a bisericii, numărul de adepți a fost apreciat la 700, iar cercurile clericale consideră că există 3-4 mii de asemenea persoane. În cazul familiilor cu originea etnică mixtă, estimările de acest gen includ în general toată familia, chiar și atunci când doar una dintre părți este adeptă a unei religii armene. Același lucru se întâmplă și în cazul celeilalte biserici armene – Vicariatul Armean al Bisericii Romano-Catolice (Biserica Armeano-Catolică) –, unde conducătorii bisericii înregistrează de regulă familiile, iar potrivit acestui lucru, în Transilvania există aproximativ 400 de adepți.

Istoria și sistemul instituțional al armenilor din România

■ Având în vedere contextul istoric și răspândirea în teritoriu a populației ce-și asumă identitatea armeană, armenii pot fi împărțiți în trei blocuri compacte. Grupul cel mai numeros este al celor care au emigrat și s-au stabilit în România după genocid (1915), cei mai mulți trăind la București și Constanța, există însă comunități mai mici și la Brăila, Galați și Pitești. Mult mai puțini la număr sunt urmașii familiilor de comercianți și meșteșugari așezați pe teritoriul Moldovei încă din secolele XIII-XIV. Cele mai importante orașe cu trecut armenesc care au păstrat și bisericile armenilor sunt: Suceava, Botoșani, Roman și Iași. Cel de-al treilea grup era format din urmașii familiilor armene care au emigrat din Moldova în Transilvania, în secolul al XVII-lea. Cele mai însemnate așezări armene din Ardeal sunt: Gheorgheni, Frumoasa, Gherla și Dumbrăveni. Membrii ultimelor două grupuri nu mai vorbesc limba armeană, nu mai cunosc decât – eventual – câte o rugăciune sau cântece bisericești. Ultima generație care mai utilizează limba era – cu aproximație – cea a bunicilor acelora care trăiesc în prezent.

Așezarea comunităților armene era marcată de obicei de construirea unei biserici, așa cum s-a întâmplat și în cazul localităților amintite. Așadar, cea mai importantă instituție înființată la așezare care se afla în centrul atenției comunităților armene era biserica, atât Biserica Apostolică Armeană, cât și cea a Vicariatului Armean al Bisericii Romano-Catolice aliate la sfârșitul veacului al XVII-lea cu Biserica Romano-Catolică sub influența lui Oxendius Verzarius.

În prezent, cea mai importantă organizație de reprezentare a intereselor armenilor la nivel național este Uniunea Armenilor din România (în continuare: UAR), înființată în anul 1990 cu scopul „conservării culturii și civilizației armene”. Uniunea administrează toate tipurile de finanțare acordate minorităților și recunoscute în mod oficial din partea statului. Aceasta poate fi definită în special ca organizația intermediară prin mijlocirea căreia se realizează legătura dintre aparatul de stat și grupul țintă sprijinit, adică categoria acelora care își asumă naționalitatea armeană. Centrul Uniunii se află la București, cu sediul într-un imobil din curtea Bisericii Apostolice Armene, care a funcționat cândva ca școală armeană. Tot aici, în cadrul UAR, funcționează Școala de duminică armeană care oficial aparține Liceului nr. 71 din București. Aici lucrează doi pedagogi, iar numărul elevilor, comparativ cu efectivul inițial de 60 de elevi, este tot mai mult în descreștere. În cadrul școlii se învață și dansuri armene tradiționale.

În același loc funcționează atât redacția cât și editura publicației armenilor din România apărută în limba română, deosebit de importantă din punctul de vedere al comunității, intitulată Ararat. Ziarul apărut din două în două săptămâni are un profil potrivit mai degrabă magazinelor culturale. Înființată imediat după schimbarea de regim, revista a preluat numele publicației editate dinaintea perioadei comuniste. În schimb, revista lunară în limba armeană Nor Ghiank [Viață nouă]) a funcționat fără întrerupere încă din anul 1950. Publicul țintă al acesteia este în primul rând diaspora armeană. Datorită revistei sunt menținute relațiile cu toate comunitățile armene mai importante din lume³ și nu în ultimul rând, aceasta constituie o excelentă pistă de comunicare cu cei din țara mamă. UAR are filiale aproape peste tot unde există o comunitate armeană mai importantă: la București, Constanța, Galați, Pitești, Iași, Cluj, Gherla, și Dumbrăveni. Filialele sunt conduse de câte un secretar și dețin în general o infrastructură minimală.⁴

3 Este citită în aproximativ 30 de țări.

4 De la caz la caz, sediul este stabilit în locuința privată a unuia dintre membri.

Manifestările organizate de către aceste filiale (prezentări de carte, întâlniri, festivități ori alte evenimente culturale) sunt finanțate de către UAR.

Alături de UAR, o prezentare mai detaliată se impune și în cazul organizațiilor unor comunități de armeni din Transilvania, având în vedere faptul că strategiile lor legate de edificarea instituțională sunt definite cu ajutorul unui anumit caracter dublu. În localitatea Gheorgheni se află una din comunitățile cele mai numeroase, deși acest lucru nu reiese din datele de recensământ. Pe temeiul identităților naționale primare asumate (înregistrate cu ocazia recensământului), această comunitate este considerată în primul rând maghiară. Acest lucru explică și eșecul incluziunii în UAR⁵. Pe lângă biserica armeno-catolică funcționează o organizație – neînregistrată din punct de vedere juridic – înființată la inițiativa unor tineri: Societatea „Görög Joachim”, care organizează Zilele Comunității Armene chiar și de mai multe ori pe an. Societatea întreține relații strânse cu Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület [Asociația Culturală „Rădăcini Armene din Transilvania”] din Budapesta, care finanțează adesea manifestările acesteia.

Urmașii familiilor de armeni, strămutați de la Frumoasa la Miercurea Ciuc, au înființat Fundația Sfânta Treime, iar publicul țintă al acesteia are misiunea de a conserva identitatea locuitorilor de origine armeană din Bazinul Ciucului. Activitatea fundației se concentrează pe organizarea întâlnirilor anuale și este susținută în general din achitarea unor cotizații.

În cazul orașului Târgu Mureș, Asociația Culturală Armeano-Maghiară din Târgu Mureș – care a căpătat personalitate juridică în anul 2008 – este formată din familiile armenice din localitate și urmașii familiilor de armeni din satele aflate în împrejurimile orașului. Activitatea lor constă în serile culturale organizate lunar, precum și în celebrarea comună a celor mai însemnate sărbători religioase armenice. Organizația încearcă să se încadreze în sistemul de relații al celorlaltor comunități ardelenice, fiind activ reprezentată la diversele pelerinaje.

Gherla este centrul religios armeno-catolic. Parohia armeană întrunește aproximativ două sute de adepți. Făcând parte din UAR, la alegerile municipale din anul 2008 a fost desemnat și un candidat la Primărie de naționalitate armeană, însă fără succes. În ceea ce privește armenii din Transilvania, cel mai important eveniment sărbătorit de aceștia este pelerinajul Sfântului Grigore Luminătorul, la care – datorită faptului că orașul Gherla este membru UAR – participă cele mai însemnate comunități de armeni din țară. În majoritatea lor, armenii de aici au fost înregistrați la recensământ cu limba maternă maghiara, ceea ce indică un fel de „renaștere etnică”.

Localitatea Dumbrăveni este de asemenea o veche așezare a armenilor, unde însă prezența acestora ajunge la efectivul cel mai scăzut. Există aici și o uriașă biserică armeno-catolică aflată în renovare. La inițiativa armenilor din Budapesta a fost înființată în 1997 Fundația Armeană cu scopul de-a deschide calea unor posibilități de finanțare acordate din străinătate. Totodată, cei din Dumbrăveni întrețin bune relații și cu UAR. Resursele materiale necesare lucrărilor de reparații efectuate la biserică au fost obținute datorită acestor relații.

La Cluj există două organizații armenice, majoritatea membrilor fiind originari din Gherla. Una dintre organizații, pe de o parte reprezintă filiala UAR, pe de altă parte este formată din adepții Asociației de Prietenie Armenia. Totodată, aici are sediul și organizația denumită ARAM [Alianța din România a Armenilor Maghiar] care întrunește comunitățile armenice din Transilvania și a luat ființă ca manifest împotriva UAR cu scopul ca armenii maghiari din Ardeal să nu fie obligați să adere la această organizație umbrelă „românească”. În pofida faptului că toți actorii sociali menționați de până acum au devenit membri în organizația ARAM, activitatea lor este caracterizată printr-o pasivitate profundă.

Pentru a simplifica lucrurile, în continuare voi menționa actorii analizei de față sub următoarele denumiri: (1) armenii maghiari, (2) armenii din Budapesta, (3) armenii din Moldova, (4) armenii așezați după genocid. Evident, aceste denumiri exemplifică relațiile de grup ale căror complexitate va fi expusă

5 Spre deosebire de cei din București, și-au asumat în primul rând identitatea de maghiari. În plus, ar fi cauzat o segregare internă dacă ar fi fost reprezentați de o altă biserică decât cea armeno-catolică.

mai pe larg în cele ce urmează. Am considerat că este important să fie amintită în rândul actorilor sociali și comunitatea armeană din Budapesta⁶ deoarece majoritatea acestor persoane sunt descendenții unor familii din Transilvania. Referitor la unele dintre comunitățile ardeleno consider că rolul lor este deosebit de important datorită activității pe care o desfășoară în special în domeniul dezvoltării comunitare și a spiritului de inițiativă.

Particularitățile metodologice ale cercetării

■ Materialul empiric al studiului provine din analiza efectuată asupra sistemului instituțional al minorităților naționale din România de către Institutul pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale din Cluj. Pot fi stabilite mai multe etape de cercetare. Pe de o parte, scopul era descoperirea tuturor instituțiilor minoritare existente, pe de altă parte a fost urmărită realizarea unei baze de date cu ajutorul cercetării prin chestionare. Instituțiile au fost incluse în categorii economice, politice, culturale, confesionale și de învățământ, iar în a doua fază au fost realizate interviuri cu liderii unor instituții de diverse tipuri pe tema unor evenimente de viață. Am considerat că aceste interviuri – discursurile narrative ale carierei – sunt potrivite pentru a urmări modul în care discursurile de legitimare presupuse de mine sunt incluse în structura narativă a unor evenimente de viață. Pe baza literaturii de specialitate referitoare, consider că discursul narativ legat de aceste evenimente deține o funcție proprie cu referire la reprezentare, adică exprimarea identității individuale. În ceea ce privește confirmarea și completarea principalelor directive ale discursurilor pe bază de interviuri au fost aplicate concluziile mele privitoare la analiza retroactivă pentru un an a sumarului din ziarul Ararat. Totodată, în cazul unor experiențe de pe teren legate de comunitatea armeană m-am folosit și de informațiile din jurnalul meu de teren din ultimul an.

După cum a fost amintit în introducere, prelucrarea și interpretarea studiului de față nu este o analiză standard a politicilor publice, cel puțin din perspectiva dificultăților întâmpinate în definirea problemei. În cazul politicilor publice, din punct de vedere formal, nu voi urmări structura analizelor clasice, deoarece scopul primordial este descoperirea și descrierea, așadar, voi încerca să reflectez asupra subiectului din această perspectivă doar pe temeiul concluziilor.

Minoritate națională sau grup etnic?

■ După cum reiese și din datele statistice mai sus-menționate, denumirea de „minoritate etnică” – fiind o categorie etnopolitică – cuprinde mai multe grupe în mod evident divizate. Această separare internă însă nu reiese respectând logicile definițiilor oficiale, așadar legitime.

S-ar putea afirma și faptul că eforturile diverselor grupuri etnice – etichetate însă prin denumiri identice – de-a jalona limitele apartenenței la grup prin accentuarea mai puternică a diferențelor culturale rămân în totalitate în afara atenției din partea actorilor puterii. Există condiții normative care stabilesc foarte exact care dintre actori și cu ce scop pot beneficia din partea statului de finanțările acordate pe drept subiectiv tuturor minorităților, impunând astfel în mod foarte strict imaginea comunităților minoritare conforme. Astfel, reprezentarea etnică și edificarea instituțională sunt realizate de sus în jos. În continuare voi încerca să determin dinamica, direcțiile generale mai importante, actorii și spațiul scenic în care se desfășoară această „edificare etnică”, oferind profilul câmpului social al minorității armene din România.

---

6 Aceste instituții sunt: Asociația Culturală „Rădăcini Armene din Transilvania”, precum și Autogovernarea națională a minorității armenesti.

În opinia lui Brubaker, conceptul de minoritate națională se află în strânsă legătură cu alți doi actori: cel de stat mamă și stat naționalizator (Brubaker 2003:65). Acești actori de pe câmpul politic sunt definiți prin dinamică și relaționare specifică, iar împreună formează un ansamblu de atitudini politice fundamentale. Avantajul deosebit al teoriei câmpurilor constă în faptul că minoritățile naționale nu apar ca entități stabile, ci sub forma unui câmp diferențiat și competitiv al luărilor de poziție și atitudini fundamentale, unde actorii aspiră la reprezentarea legitimă a minorității respective (în special în cazul unor organizații, partide, mișcări și inițiatori din sfera politică și individuală). Potrivit acestora, minoritatea națională este un grup care solicită în mod public să facă parte dintr-o națiune diferită de cea majoritară, iar datorită faptului că este recunoscută de stat poate pretinde drepturi politice sau colective. Statul devine naționalizator doar în cazul în care minoritatea respectivă ori țara mamă îi dă această interpretare. Când statul este perceput ca naționalizator, șansele de mobilizare ale minorității în cauză sunt mai mari. Trasarea unei logici interne și a dinamicii câmpului constituie strategii comunitare diferite, însă în mod identic etichetate din punct de vedere etnic, cu ajutorul cărora comunitățile pot beneficia în mod legitim de resursele oferite de stat.

În cadrul analizei de față problema mai poate fi abordată și în felul următor: în ce măsură se auto-identifică grupul analizat cu statutul de minoritate națională și dacă încearcă sau nu să fie reprezentat sub această formă. În practica politică adesea se fac confuzii între două categorii diferite, ceea ce poate avea consecințe grave în cazul în care categorizarea atrage după sine și reglementări. În opinia lui Will Kymlicka (1995: 21), minoritatea națională este un grup social divizat în funcție de considerente etnice, având ca trăsătură principală faptul că formează o societate paralelă cu cea majoritară. Acest lucru poate fi consecința tradițiilor de autogovernare comunitară sau a unui trecut legat de constituirea statală, comunitatea aflându-se în situația în care datorită unei cotituri istorice a fost nevoită să se încadreze în noul stat. În general, scopul acestor comunități este realizarea autonomiei, deoarece potrivit percepției lor asupra viitorului, doar în felul acesta își pot menține existența și conserva specificul cultural. Autorul disociază ferm minoritatea națională de noțiunea grupului etnic. În opinia lui Kymlicka, această noțiune corespunde în primul rând grupurilor ori indivizilor imigranți care au ca scop primordial obținerea unui număr cât mai mare al drepturilor cetățenești, devenind astfel membri cu drepturi depline ai societății gazdă. Spre deosebire de minoritățile naționale, aceștia încearcă să obțină din partea societății majoritare incluziunea socială și toleranța față de diversitățile etnoculturale prin lărgirea cadrului legal și instituțional.

În pofida faptului că în limbajul politic actual noțiunea de minoritate națională este utilizată în mod exclusiv, potrivit abordării de mai sus consider că ar fi important ca referitor la armenii din România să fie utilizată definiția fundamentală de grup etnic. Având în vedere însă că populația este formată din mai multe grupuri deosebit de complexe, având origini, mărimi și culturi diferite, consider că definiția de mai sus este valabilă în primul rând pentru descendenții celor așezați după Genocidul armean. Datorită numărului lor, precum și din cauza dominanței culturale reprezentate, acest grup indică principalele directive/linii directive ale „întreprinderii etnice”.

Definițiile referitoare la etnicitate (printre altele) pot fi grupate în funcție de indicii obiectiviste ori subiectiviste (Isajiw 1974:117-118). Potrivit definițiilor obiectiviste, apartenența la grupul etnic impune criterii care pot fi realizate prin observație și experiență și din exterior. Condițiile existenței ca grup etnic separat sunt particularitățile omogene ori combinația acestora. Astfel de criterii pot fi originea și cultura comună sau diversele forme de manifestare ale acestora (limba, trăsăturile fizice, religia etc.). În contextul subiectivist capătă importanță autoincluziunea individuală, faptul că individul are convingerea că face parte dintr-o anumită comunitate. În timp ce propria declarație constituie temeiul categorizării în ceea ce privește recensământul, membrii grupului decid apartenența reală (activă) la grup în funcție de îndeplinirea anumitor criterii. Doar faptul că cineva se declară armean nu este însă nici pe departe o condiție suficientă ce asigură apartenența la grup. Pe baza interviurilor și discuțiilor purtate cu conducătorii organizațiilor și instituțiilor armenice am încercat să abordez acest sistem de criterii la nivelul discursului oficial, încercând totodată și reconstituirea ierarhiei probabile a elementelor discursive. În același timp, mi-am propus ca obiectiv furnizarea unor informații cu referire la modul în care autodeterminarea din acest câmp se transformă într-o noțiune relațională.

Între realitatea etnoculturală și ordonarea etnopolitică a lumii există diferențe imense. Comunitățile etnoculturale sunt de diferite tipuri, iar în funcție de acest lucru sunt așezate în cadrele statale respectând condiții foarte diferite. Tipul de integrare, în fapt modul prin care se desfășoară aceasta, determină într-o bună măsură situația lor actuală, natura problemelor cu care se confruntă și – nu în ultimul rând – strategia etnopolitică pentru care optează, precum și relația pe care vor să o întrețină cu națiunile majoritare (Salat 2001:83). Această relație de dependență este caracteristică și în sens invers: posibilitatea alegerii integrării comunității ca grup etnic minoritar – precum și organizarea și mobilizarea în acest sens – sunt determinate de relația comunității cu națiunea majoritară. În cadrul studiului de față voi exemplifica această relație de interdependență reciprocă în cazul diverselor tipuri de comunități. Adesea, participarea la „discursul legitim armean” depinde întocmai de relația comunității respective cu statul.

Discursul legitimității: actori, scene, toposuri

■ Așa cum s-a conturat deja pe baza datelor statistice, în general, comunitățile armenice din România pot fi incluse în trei mari blocuri compacte. Majoritatea limitelor sunt fixate chiar de comunitățile în sine, acestea definindu-se în mod conștient prin aceste granițe. Presupun că există un discurs mai mult sau mai puțin unitar care reprezintă proiecția acestor linii de graniță și care – tocmai din acest motiv – poate fi utilizat în ciocnirile interne de pe câmpul social ca un mijloc legitim al excluderii sau includerii. Recunoașterea legitimității discursului ori participarea la o astfel de acțiune are capacitatea de a depăși limitele comunităților descrise mai sus.

Actorii sunt „leaderii” etnici aflați în pozițiile de conducere la diverse nivele care dețin puterea de-a modifica imaginea comunității reprezentate (apărute în cadrul reprezentărilor publice), au capacitatea de-a trasa directivele activităților culturale și care reprezintă instituții ce au ca scop reproducerea culturală a comunității respective. Totodată, aceste instituții constituie și scena reproducerii discursului legitim ce urmează a fi prezentat și care în cel mai accesibil mod ar putea fi abordat în contextul agendelor comunitare.

În cele ce urmează voi detalia acele toposuri, în jurul cărora sunt organizate discursurile de legitimize etnică. Voi realiza acest lucru urmărind patru probleme: prezentarea condițiilor sociale relevante, descrierea constituirii toposului respectiv la nivel discursiv, funcția acestuia în narațiunea legată de evenimentele din viața liderilor comunității, iar în sfârșit, stabilirea consecințelor toposului în structurarea comunitară.

Creștinismul

■ Creștinismul, mai exact „botezul în religia armeană” reprezintă cel mai important indicator în ceea ce privește apartenența etnică.⁷ Cele mai însemnate instituții ale armenilor sunt bisericile, atât Biserica Apostolică Armeană, cât și cea Armeano-Catolică. Dovada grăitoare în acest sens este și faptul că primul semn ce atestă așezarea comunităților armenicești – indiferent de secolul în care s-a întâmplat acest lucru – era construirea unei biserici. Câte o asemenea biserică constituie temeiul legitimizei acceptate

---

7 În 301 e. n., datorită activității desfășurate de Sfântul Grigore Luminătorul, Armenia a declarat creștinismul religie de stat. Acest lucru a însemnat totodată și înființarea Bisericii Apostolice Armenice autocefale. Mare parte a armenilor din Transilvania sunt adepți ai religiei armeano-catolice. Armenii fugiți din Moldova și așezați în Transilvania au fost introduși în Biserica Romano-Catolică de către Oxendius Verzarius. Cei care au imigrat după genocid întemeiază în 1931 Biserica Apostolică Armeană din România.

de succesorii strămoșilor armeni pentru a se putea identifica cu comunitatea armeană. În anii comunismului, singura formă de organizare pe baze etnice era biserica. Din punctul de vedere al „supraviețuirii” și al vitalității etnice, aceasta avea o importanță deosebită.

Religia este una dintre elementele componente ale discursului de legitimare. Acest lucru presupune faptul că în mod consecvent, conducătorii sunt menționați în postura unor lideri ai celor mai însemnate instituții de organizare a comunității. Diversele evenimente confesionale, sărbătorile religioase ori vizitele marilor personalități din sânul bisericii sunt tematizate în continuare. Toate acestea caracterizează într-o măsură mai mică Biserica Armeano-Catolică. În același timp, Biserica Apostolică Armeană constituie cel mai important catalizator al relațiilor concrete cu țara mamă.⁸ O importanță deosebită are și faptul că – cu excepția școlii de limbă armeană – aceasta este singura instituție în care se utilizează în mod sistematic limba armeană, deși în mod alternativ cu limba română.

În ceea ce privește narațiunile legate de viața liderilor pot fi deosebite două tipuri de perspective narrative confesionale: pe de o parte, biserica – mai exact, socializarea de tip confesional – oferă un substrat moral decisiv cu valori permanente în cazul adeptilor care sunt acceptate și ca beneficii de socializare obținute din partea familiei. Totodată, acest lucru presupune integrarea într-un sistem larg de valori morale al cărui cel mai însemnat aspect se leagă – probabil – de evenimentul istoric al declarării creștinismului ca religie de stat în anul 301 d.Hr., ca urmare a activității de convertire a Sfântului Grigore Luminătorul. Așadar, identitatea confesională este trăită prin asumarea comuniunii cu primul popor care a fost creștinat și în mod oficial.

În pofida faptului că armenii din România sunt împărțiți de cele două biserici armenie în două blocuri compacte, rolul acestora – în special referitor la utilizarea limbii – este mai degrabă integrator. Aceste două instituții nivelează deosebirile dintre adepti, iar în cadrul identificării etnice își recunosc reciproc atribuțiile cu privire la determinare și legitimare.

Armenocidul

■ În opinia lui Anhony Smith (1986), miturile și simbolurile originii comune au un rol important în cazul etniei respective: structurarea acestor elemente sub forma unui discurs narativ numit de către autor mythomoteur ce funcționează ca esența identității etnice, mai mult decât atât, chiar și continuitatea istorică este asigurată de reproducerea acestui conținut referitor la mituri (Horváth 2006:17).

În cazul de față, acest topos și discursurile narrative din jurul său – structurate cu intensități diferite, dar în mod sistematic – se bazează pe genocidul armean din 1915. Pe motivul că în România armenii au fost prezenți începând cu mai multe secole înainte de această dată, acest element contribuie în mod evident la segregarea populației, dar nu creează o nouă ierarhie în interiorul grupului. Cei care s-au așezat aici mai demult (menționați ca întreprinzători, savanți, artiști de vază și alți lideri cu poziții sociale însemnate) constituie substratul legitimării pentru cei așezați după exod și sunt înzestrați cu funcția de garanți ai conviețuirii pașnice dintre cele două popoare: cel armean și cel român.

Perceptul noțiunii de națiune armeană unitară ce traversează timpul istoric modifică distanțarea la nivel discursiv cu referire la celelalte două grupuri. Cele mai puternice componente ale acestui percept – persecuțiile și exodul – reprezintă fenomene ce au urmărit în mod permanent poporul armean începând de la creștinare. Mai precis, faptul istoric al exodului ori statutul de refugiat de altădată⁹ constituie substratul aceluși sistem narativ, care în contextul faptului istoric al genocidului devine un întreg unitar.

Ca eveniment, sub un anumit aspect, genocidul este permanent condiționat de confirmarea venită din partea comunității, iar pe de altă parte reprezintă recunoașterea acestuia, așadar cel mai important element al agendelor diasporei armenie interpretate de Turcia și alte organizații internaționale la nivel

8 Sediul Bisericii Apostolice Armenie se află în Armenia, la Echmiadzin.

9 De pildă, tot datorită unor persecuții religioase se văd nevoiți să se refugieze din Moldova și să se așeze în Transilvania.

mondial. Prin urmare, direcția principală a discursului cu referire la genocid este trasată de tratativele, negocierile și polemicile lansate cu scopul de a se recunoaște acest fapt istoric.

Confirmarea permanentă din partea comunității este realizată cu ajutorul unor autobiografii, povestiri, jurnale și memorii ale căror autori dețin experiențe autentice legate de evenimentele amintite. La o anumită categorie de narațiuni a evenimentelor de viață apar aproape ca o legitate discursurile narative ce se ocupă cu genocidul, cel mai adesea sub forma unor povestiri ce ilustrează autoidentificarea etnică. Definirea „armeanului” precum o categorie etnică este realizată atât prin genocid, cât și cu ajutorul diverselor povestiri despre refugiu ori petrecute înaintea acestuia.

Motivul genocidului apare și în cazurile în care acesta nu poate fi legat ca experiență în mod clar de biografia subiectului ori a predecesorilor acestuia. În pofida acestui fapt, genocidul apare la sfârșitul narațiunii principale ca element de încheiere înzestrat cu funcție de legitimare.

Astfel, atât vorbitorul cât și narațiunea evenimentelor din viața acestuia și funcția lui de lider comunitar sunt așezate – fără doar și poate – într-un context mult mai larg. În felul acesta, cu ajutorul genocidului subiectul poate fi integrat cu succes în discursul legitimității, însă nu prin reproducerea acestuia, ci datorită punerii în practică a unei strategii cu totul noi: inventându-l.

Genocidul privit ca toposul edificării discursului legitimității – evident – poate împărți populația. Ca eveniment istoric, faptul în sine nu deține acel efect de diferențiere (așa cum a mai fost menționat și la începutul acestui capitol) pe care îl are existența ori absența includerii în discursul ce-l simbolizează. Cel mai accesibil mijloc de-a face acest lucru este ceremonia religioasă celebrată la 24 aprilie sau – dincolo de aceasta – prelegerile istorice și comemorările „condimentate” cu spectacole artistice comune. Practic, toate evenimentele similare sunt publicate sub forma unor relatări scurte în ziarul Ararat.

Toate acestea sunt realizate cu succes cu excepția comunităților din Ținutul Secuiesc. Doar o singură comunitate armeano-maghiară mai există pentru care evenimentul comunitar la nivel regional al anului este Sfânta liturghie celebrată pentru comemorarea victimelor genocidului. Datorită faptului însă că această comunitate este o asociație armeană cu totul nouă, presupun că alegerea zilei festive comunitare face parte dintr-o planificare conștientă a imaginii, ce constituie punctul de legătură cu rețeaua comunităților armenice de la Budapesta.

„Cultura și civilizația armeană”

■ În ceea ce privește misiunea diverselor instituții, noțiunea cea mai frecvent întâlnită este cultura/civilizația. Atât UAR, cât și școala armeană din București, precum și diverse asociații ori societăți din Transilvania, mai mult decât atât, și Biserica Armeno-Catolică consideră că cel mai important obiectiv al lor ar fi conservarea culturii. După părerea mea, bisericile își asumă această responsabilitate datorită faptului că totalitatea competențelor culturale transmise cu succes aparțin în fapt sferei socializării confesionale.¹⁰ La nivel discursiv, toposul de mai sus prezintă două aspecte: mai întâi stereotipia potrivit căreia poporul armean este o etnie culturală, apoi prezentarea elementelor legate de un pachet de cunoștințe culturale speciale.

Esența conceptuală cu referire la poporul armean ca etnie culturală constă în faptul că diversele ramuri ale culturii societății gazdă pot fi îmbogățite prin munca unor personalități de excepție. În cazul unor comunități însă, „societatea majoritară” a cărei cultură va fi îmbogățită poartă o semnificație diferită. Spre deosebire de primele componente, acest element contribuie la efectul de segregare al diverselor grupuri, ceea ce este confirmat și de linia de separare româno-maghiară.

---

10 În cadrul comunităților armenice din Moldova și Transilvania, biserica a fost singurul domeniu care în realitate a îndeplinit funcția de conservare a limbii armenice: s-au păstrat rugăciuni în limba armeană, în timp ce la nivel de comunicare nimeni nu mai vorbește această limbă.

Toate aceste lucruri sunt completate în repetate rânduri cu detalierea bogăției culturale armenie medievale.¹¹ În cazul comunităților ce au un trecut de mai multe secole, aceste competențe se referă la istoria predecesorilor și modul lor de viață. Chiar și singurul ziar armean din România – Ararat – se autodefiniște în primul rând ca publicație culturală.

Printre competențele transmisibile se află pe primul loc limba armeană, dincolo de aceasta însă, se pune accent pe sărbătorile religioase, istoria armenilor – în special genocidul –, precum și cunoașterea profundă a diverselor personalități istorice. Totodată, școala de duminică armeană din București și-a propus și transmiterea unor cunoștințe referitoare la „modul de viață din Armenia”. Acest pachet de cunoștințe conține informații despre obiceiurile gastronomice, meșteșugurile și obiceiurile populare armenesti.¹²

Loialitatea față de statul gazdă

■ Toposul loialității față de statul gazdă – întemeiat de asemenea pe o stereotipizare proprie – ia naștere în urma constatării potrivit căreia armenii formează una dintre minoritățile naționale cele mai vechi și cele mai loiale din România. Din punctul de vedere al vechimii rivalizează cu maghiarii, însă în ceea ce privește loialitatea reprezintă chiar un contraexemplu. Nimic nu exprimă mai bine loialitatea ca valoare precum premiul fondat de către UAR cu scopul de-a fi acordat cetățenilor de origine armeană care au contribuit la dezvoltarea spirituală, culturală ori științifică a societății române.

În cazul narațiunii referitoare la evenimentele de viață, loialitatea formează parte integrantă a expunerii narative cu referire la identitatea etnică. Nu este caracteristică manifestarea vreunui aspect al identității armenie fără exprimarea recunoștinței și loialității față de societatea română. Pentru acest lucru sunt utilizate tehnici narative dintre cele mai variate. Una dintre cele mai obișnuite cotituri din istoria poporului român și a celui armean constă în sublinierea punctelor comune de legătură, eventual prezentarea unor povestiri exemplificatoare. Își face apariția „armeanul ca bun patriot” și statul român ca întruchipare a incluziunii și a echitabilității.

Pentru a face o comparație, aș dori să atrag atenția asupra unei analize¹³ realizate în Ungaria.¹⁴ Ca rezultat al analizei identității armenilor de acolo, autorul afirmă că imigranții sosiți după cea de-a doua conflagrație mondială își declară apartenența la națiunea armeană universală. Mai exact, cea mai mare probabilitate are varianta: „națiunea armeană universală cu cetățeni maghiari loiali națiunii maghiare”.

După cum reiese și din cele afirmate mai sus, o parte însemnată a armenilor cu limba maternă maghiară din România este considerată „neloială” (în primul rând armenii din Ținutul Secuiesc), ceea ce presupune participarea la discursurile cu substrat de loialitate. În cazul comunităților armenie din Transilvania, identificarea cu cetățenia/națiunea a avut loc, iar loialitatea față de statul maghiar a fost formulată atunci când, până la sfârșitul secolului al XIX-lea, a fost consolidată identitatea națională maghiară. Un rol esențial a avut și lupta pentru independență din 1848-49. Cu ajutorul acestui eveniment se realizează o totală identificare și incluziune, precum și consacrarea acestora: martirii de origine armeană din 1848 (Vilmos Lázár și Ernő Kiss) au devenit eroi naționali maghiari. Din acest moment, în conștiința istorică a

11 Alfabetul propriu încă din secolul al V-lea, bibliotecile deosebit de bogate, extrem de multe traduceri literare, evoluția științei medicale, a matematicii etc.

12 În ceea ce privește această problemă, sunt de părere că indicatorul potrivit ar fi conținutul planului de învățământ al școlii de duminică armenie din București.

13 István Kozma: Identitás-repertoárok a magyarországi örmények, ruszinok és lengyelek körében [Repertorii identitare la armenii, rusinii și polonezii din Ungaria] (2007).

14 Armenii din Ungaria sunt împărțiți în două mari blocuri compacte, în general, din cauza acelorași motive precum în România. Cei de origine armeană care au emigrat din Transilvania după Arbitrajul de la Viena constituie un grup de putere deosebit de solid, purtând în mod demonstrativ numele de armeni maghiari. Celălalt grup numeros s-a așezat după cea de-a doua conflagrație mondială.

armenilor istoria maghiară ocupă un loc tot mai însemnat, iar punctele de legătură comune din istoria maghiară și armeană au început să fie proiectate în timp, la date tot mai înaintate față de cele reale (Kozma, 2007).

Concluzii

■ Cei ce se află într-o situație de monopol datorită modelării și reproducerii discursurilor de legitimare sunt grupurile de populație care au imigrat și s-au stabilit după genocid. Evident – urmând o logică de categorizare obiectivistă – aceștia dețin cele mai multe trăsături culturale și competențe caracteristice armenilor. Cele mai importante instituții care unesc această etnie sunt cele două biserici armenie, ce devin scene ale perpetuării culturii armenie. Potrivit regulilor din câmpurile comunitare interne, apartenența confesională este cel mai însemnat criteriu al apartenenței la grup.

În pofida faptului că discursurile legate de identitatea etnică a armenilor sunt organizate – în fond – în jurul culturii specifice și al bisericilor armenie, în cazul celor trei mari blocuri compacte de populație care se identifică cu armenii, cel mai important element de structurare este loialitatea față de stat. Fragmentarea grupurilor de armeni poate fi explicată prin legăturile existente între comunitățile cu trecut istoric diferit și statul român. În ceea ce privește comunitățile „armenilor armeni” și cele ale „armenilor români”, nici nu se pune problema autodefinirii lor ca „minorități naționale” independente care aspiră la autonomie. Prin noțiunea de grup etnic folosită de Kymlicka poate fi surprinsă mult mai bine forma de identificare etnică reflectată în mod admirabil și de discursul valabil în cazul acestor grupuri: loialitatea necondiționată față de stat, deschiderea spre cooperare cu instituțiile statului, satisfacția cu referire la drepturile asigurate de acesta și utilizarea la maximum a acestor drepturi. Așa cum reiese din concepția lui Brubaker, noțiunea de „țara mamă” constituie mai degrabă un element complementar al mythomoteur-ului, decât actorul real al câmpului politic format de triunghiul „minoritatea națională – statul naționalizator – țara mamă”. În fapt, cea mai importantă condiție (pentru ca statul gazdă să perceapă ca „naționalizatoare” atât minoritatea, cât și țara-mamă) nu este îndeplinită. Liniile de demarcație ce despart blocurile compacte armeano-române, armeano-armene și armenii din Ungaria nu se explică prin lipsa competențelor culturale, deoarece din acest punct de vedere comunitățile din Transilvania și cele din Moldova sunt într-o situație aproape identică¹⁵. Impedimentul real este neangajarea comunităților armenie din Ținutul Secuiesc în discursul loialității. Identitatea lor etnică legată de etnia armeană constituie o pată de culoare culturală în primul rând maghiară, așadar un sentiment de apartenență la grup trăit ca „etnicitate simbolică”¹⁶ (Gans, 1996). Pe de altă parte, identitatea lor maghiară corespunde tuturor criteriilor noțiunii de „minoritate națională”, mai cu seamă în ceea ce privește percepția statului naționalizator.

Oricare ar fi grupul căruia îi aparține comunitatea, scopul principal este reproducția culturală. O serie de asociații și societăți diverse sunt înființate cu acest scop. Cei care reușesc să participe la „discursul armean” prezențați mai sus sunt membrii UAR, realizând acest lucru cu ajutorul unor finanțări acordate de către stat. Comunitățile aflate pe partea opusă a liniei de separare ori își exploatează resursele locale, ori își mobilizează relațiile cu Ungaria.¹⁷

Eficiența reglementărilor de politică externă referitoare la armeni este înfrânată de segregarea internă a grupului țintă. Susținerea financiară ce poate fi obținută în mod legitim și care vizează cultivarea și reproducerea valorilor culturale presupune din partea comunității asumarea unui discurs realizat și

15 Exemplul orașelor Gherla și Dumbrăveni atestă faptul că toate acestea pot fi depășite.

16 Acest lucru poate fi definit precum o identificare realizată pe baze etnice care – neavând o structurare socială la treapta superioară – nu apare la nivelul cotidianului. Totodată, se manifestă prin practici și simboluri ce pot fi asumate de la caz la caz.

17 Poate fi constatat însă faptul că interdependența lor este reciprocă: mare parte a armenilor din Ungaria au emigrat din Transilvania, fiind descendenții familiilor cu origini armenie care au convingerea că legitimitatea identității lor armenie constă în apartenența la comunitățile din Ardeal.

reprodus de un grup ce monopolizează dreptul de-a reprezenta armenii din România. Apartenența la etnia armeană este legitimată exclusiv de loialitatea față de stat, chiar și în cazurile în care scopul care urmează să fie atins – practic – este același: conservarea și perpetuarea culturii armenie păstrate la diverse nivele și sub diferite forme. Această logică a câmpului politic exclude cazurile în care pot fi combinate în mod specific mai multe forme identitare, privând astfel de drepturile lor, comunitățile armeno-maghia-re din Ținutul Secuiesc.

Amintind de punctul de referință al rezolvării problemei aș dori să revin la afirmația mea, potrivit căreia, cele mai importante și mai consolidate instituții în ceea ce privește organizarea comunității sunt bisericile armenie. Așa cum se confirmă și în cazul comunităților armenie existente aici de mai multe secole, bisericile reprezintă cele mai însemnate scene ale trăirii și perpetuării identității etnice. Datorită faptului că cele două instituții – Biserica Armeano-Catolică și Biserica Apostolică Armeană – reflectă în mod aprioric liniile de demarcație reale, aș propune ca în locul organizațiilor membre ale UAR-ului, unitățile ce beneficiază de finanțări să fie comunitățile confesionale armenie, în funcție de mărimea acestora și activitatea pe care o desfășoară. Acest lucru, în cazul în care ar avea loc anumite măsuri cu referire la politicile publice, ar constitui în același timp și definirea categoriei confesionale cu referire la armeni. Consecința nefastă a propunerii ar fi însă faptul că păturile „întreprinzătorilor etnici” care se ocupau de obținerea resurselor ar rămâne fără funcție ori cel puțin s-ar vedea nevoiți să-și redefinească pozițiile în cadrul unei structuri instituționale reînnoite.

Bibliografie

BRUBAKER, Rogers

2003 *Nacionalizmus új keretek között* [Naționalismul într-un nou cadru], Budapest: L'Harmattan.

CHIRIAC, Marian-Ambrus, BÉLA –VIERU, Gabriela – ROBOTIN, Monica – SZAKÁTS, Rarița

2005 *Minoritățile în tranziție. Raport privind politicile publice în domeniul minorităților naționale și etnice din România*. Centrul de Resurse Pentru Diversitatea Etnoculturală.

GANS, Herbert J.

1996 Symbolic Ethnicity. In. John Hutchinson – Anthony D. Smith: *Ethnicity* Oxford: Oxford University Press, 146-151.

GUENTCHEVA, Rossitza

2001 Debating Language: the Bulgarian Communities in Romania after 1989 in *Language, Ethnicity and State* vol.2. edited by Camille C. O'Reilly, Palgrave.

HORVÁTH, István

1999 *Minoritățile din România. Aspecte politice*. Cluj: Limes.

2006 *Kisebbszociológia. Alapfogalmak és perspektívák* [Sociologia minorităților. Concepte fundamentale și perspective], Kolozsvár: Egyetemi Kiadó.

ISAJIW, Wsevolod W.

1974 Definitions of Ethnicity in *Ethnicity*, Vol. 1.

KIMLYCKA, Will

1995 *Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights* Clarendon Press, Oxford.

KOZMA, István

2007 Identitás-repertoárok a magyarországi örmények, ruszinok és lengyelek körében [Repertorii identitare la armenii, rusinii și polonezii din Ungaria], In Bindorffer Györgyi (ed.) *Változatok a kettős identitásra* [Variații la identități duble], Budapest: Gondolat, MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet.

MOHÁCSÉK, Magdolna:

2009 Analiza finanțărilor alocate organizațiilor minorităților naționale. Seria *Studii de atelier ISPMN*, Cluj-Napoca.

SALAT, Levente

2001 *Etnopolitika- a konfliktustól a méltányosságig* [Etnopolitica – de la conflict la echitate], Marosvásárhely: Mentor Kiadó

TOLOLYAN, Khachig

2005 Armenian Diaspora. In *Encyclopedia of Diasporas: Immigrant & Refugee Cultures Around the World*. Vol.1. 35-46.

DESPRE INSTITUTUL PENTRU STUDIAREA PROBLEMELOR MINORITĂȚILOR NAȚIONALE

ABOUT THE ROMANIAN INSTITUTE FOR RESEARCH ON NATIONAL MINORITIES

A NEMZETI KISEBBSÉGKUTATÓ INTÉZETRŐL

INSTITUTUL PENTRU STUDIAREA PROBLEMELOR MINORITĂȚILOR NAȚIONALE (ISPMN) funcționează ca instituție publică și ca personalitate juridică în subordinea Guvernului și în coordonarea

Departamentului pentru Relații Interetnice. Sediul Institutului este în municipiul Cluj-Napoca.

■ Scop și activități de bază

Studierea și cercetarea inter- și pluridisciplinară a păstrării, dezvoltării și exprimării identității etnice, studiarea aspectelor sociologice, istorice, culturale, lingvistice, religioase sau de altă natură ale minorităților naționale și ale altor comunități etnice din România.

■ Direcții principale de cercetare

Schimbare de abordare în România, în domeniul politicilor față de minoritățile naționale: analiza politico-instituțională a istoriei recente;

Dinamica etno-demografică a minorităților din România;

Revitalizare etnică sau asimilare? Identități în tranziție, analiza transformărilor identitare la minoritățile etnice din România;

Analiza rolului jucat de etnicitate în dinamica stratificării sociale din România;

Patrimoniul cultural instituțional al minorităților din România;

Patternuri ale segregării etnice;

Bilingvismul: modalități de producere, atitudini și politici publice;

Noi imigranți în România: modele de încorporare și integrare.

The ROMANIAN INSTITUTE FOR RESEARCH ON NATIONAL MINORITIES (RIRNM) is a legally constituted public entity under the authority of the Romanian Government. It is based in Cluj-Napoca.

■ Aim

The inter- and multidisciplinary study and research of the preservation, development and expression of ethnic identity, as well as social, historic, cultural, linguistic, religious or other aspects of national minorities and of other ethnic communities in Romania.

■ Major research areas

Changing policies regarding national minorities in Romania: political and institutional analyses of recent history;

Ethno-demographic dynamics of minorities in Romania;

Identities in transition – ethnic enlivening or assimilation? (analysis of transformations in the identity of national minorities from Romania);

Analysis of the role of ethnicity in the social stratification dynamics in Romania;

The institutional cultural heritage of minorities in Romania;

Ethnic segregation patterns;

Bilingualism: ways of generating bilingualism, public attitudes and policies;

Recent immigrants to Romania: patterns of social and economic integration.

A kolozsvári székhelyű, jogi személyként működő NEMZETI KISEBBSÉGGUTATÓ INTÉZET (NKI) a Román Kormány hatáskörébe tartozó közintézmény.

■ Célok

A romániai nemzeti kisebbségek és más etnikai közösségek etnikai identitásmegőrzésének, -változásainak, -kifejeződésének, valamint ezek szociológiai, történelmi, kulturális, nyelvészeti, vallásos és más jellegű aspektusainak kutatása, tanulmányozása.

■ Főbb kutatási irányvonalak

A romániai kisebbségpolitikában történő változások elemzése: jelenkortörténetre vonatkozó intézmény-politikai elemzések;

A romániai kisebbségek népességdemográfiai jellemzői;

Átmeneti identitások – etnikai revitalizálás vagy asszimiláció? (a romániai kisebbségek identitásában végbemenő változások elemzése);

Az etnicitás szerepe a társadalmi rétegződésben;

A romániai nemzeti kisebbségek kulturális öröksége;

Az etnikai szegregáció modelljei;

A kétnyelvűség módozatai, az ehhez kapcsolódó attitűdök és közpolitikák;

Új bevándorlók Romániában: társadalmi és gazdasági beilleszkedési modellek.

A apărut/Previous/Megjelent

■ Nr. 1

Kiss Tamás – Csata István: *Evoluția populației maghiare din România. Rezultate și probleme metodologice. Evolution of the Hungarian Population from Romania. Results and Methodological Problems*

■ Nr. 2

Veres Valér: *Analiza comparată a identității minorităților maghiare din Bazinul Carpatic. A Kárpát-medencei magyarok nemzeti identitásának összehasonlító elemzése*

■ Nr. 3

Fosztó László: *Bibliografie cu studiile și reprezentările despre romii din România – cu accentul pe perioada 1990–2007*

■ Nr. 4

Remus Gabriel Anghel: *Migrația și problemele ei: perspectiva transnațională ca o nouă modalitate de analiză a etnicității și schimbării sociale în România*

■ Nr. 5

Székely István Gergő: *Soluții instituționale speciale pentru reprezentarea parlamentară a minorităților naționale*

■ Nr. 6

Toma Stefánia: *Roma/Gypsies and Education in a Multiethnic Community in Romania*

■ Nr. 7

Marjoke Oosterom: *Raising your Voice: Interaction Processes between Roma and Local Authorities in Rural Romania*

■ Nr. 8

Horváth István: *Elemzések a romániai magyarok kétnyelvűségéről*

■ Nr. 9

Rudolf Gräf: *Palatele țigănești. Arhitectură și cultură*

■ Nr. 10

Tódor Erika Mária: *Analytical aspects of institutional bilingualism. Reperete analitice ale bilingvismului instituțional*

■ Nr. 11

Székely István Gergő: *The representation of national minorities in the local councils – an evaluation of Romanian electoral legislation in light of the results of the 2004 and 2008 local elections. Reprezentarea minorităților naționale la nivel local – O evaluare a legislației electorale românești pe baza rezultatelor alegerilor locale din 2004 și 2008*

■ Nr. 12

Kiss Tamás – Barna Gergő – Sólyom Zsuzsa: *Erdélyi magyar fiatalok 2008. Közvélemény-kutatás az erdélyi magyar fiatalok társadalmi helyzetéről és elvárásairól. Összehasonlító gyorsjelentés. Tinerii maghiari din Transilvania 2008. Anchetă sociologică despre starea socială și așteptările tinerilor maghiari din Transilvania. Dimensiuni comparative*

■ Nr. 13

Yaron Matras: *Viitorul limbii Romani: către o politică a pluralismului lingvistic*

■ Nr. 14

Sorin Gog: *Cemeteries and dying in a multi-religious and multi-ethnic village of the Danube Delta*

■ Nr. 15

Irina Culic: *Dual Citizenship Policies in Central and Eastern Europe*

■ Nr. 16

Mohácsék Magdolna: *Analiza fi nanțării alocate organizațiilor minorităților naționale*

■ Nr. 17

Gidó Attila: *On Transylvanian Jews. An Outline of a Common History*

■ Nr. 18

Kozák Gyula: *Muslims in Romania: Integration Models, Categorization and Social Distance*

■ Nr. 19

Iulia Hossu: *Strategii de supraviețuire într-o comunitate de romi. Studiu de caz. Comunitatea „Digului”, Orăștie, județul Hunedoara*

■ Nr. 20

Székely István Gergő: *Reprezentarea politică a minorităților naționale în România*

■ Nr. 21

Peti Lehel: *Câteva elemente ale schimbării perspectivei religioase: secularizarea, transnaționalismul și adoptarea sectelor în satele de ceangăi din Moldova. Transnational Ways of Life, Secularization and Sects. Interpreting Novel Religious Phenomena of the Moldavian Csángó Villages*

■ Nr. 22

Sergiu Constantin: *Tirolul de Sud – un model de autonomie și conviețuire?*

■ Nr. 23

Jakab Albert Zsolt: *Organizarea memoriei colective în Cluj-Napoca după 1989*
The Organization of Collective Memory by Romanians and Hungarians in Cluj-Napoca after 1989

■ Nr. 24

Peti Lehel: *Apariția Fecioarei Maria de la Seuca – în contextul interferențelor religioase și etnice*
The Marian Apparition from Seuca/Szőkefalva in the Context of Religious and Ethnical Interferences

■ Nr. 25

Könczei Csongor: *De la Kodoba la Codoba. Despre schimbarea identității etnice secundare într-o familie de muzicanți romi dintr-un sat din Câmpia Transilvaniei*
Hogyan lett a Kodobákból Codoba? Másodlagos identitásváltások egy mezőségi cigánymuzsikus családnál

■ Nr. 26

Marius Lazăr: *Semantică socială și etnicitate. O tipologie a modurilor identitare discursive în România*

■ Nr. 27

Horváth István (coord.) – Veress Ilka – Vitos Katalin: *Közigazgatási nyelvhasználat Hargita megyében az önkormányzati és a központi kormányzat megyeszintű intézményeiben*
Utilizarea limbii maghiare în administrația publică locală și în instituțiile deconcentrate din județul Harghita

■ Nr. 28

Sarău Gheorghe: *Bibliografie selectivă privind rromii (1990 - 2009)*

■ Nr. 29

Livia Popescu – Cristina Raț – Adina Rebeleanu: *„Nu se face discriminare!”... doar accesul este inegal. Diferențe în utilizarea serviciilor de sănătate de către populația romă din România*
„No discrimination!” Just unequal access... Barriers in the use of health-care services among the Romanian Roma

■ Nr. 30

Kiss Tamás – Veress Ilka: *Minorități din România: dinamici demografici și identitare*

■ Nr. 31

Sólyom Zsuzsa: *Anchetă sociologică – Coeziune socială și climat interetnic în România, octombrie – noiembrie 2008*

■ Nr. 32

Könczei Csongor: *Művészeti szakoktatás avagy műkedvelő hagyományörzés? Helyzetkép a romániai magyar iskolai néptáncoktatásról*